

Received: 2.10.2021
Accepted: 29.10.2021
Published: 31.12.2021

Roczniki Administracji i Prawa
Annuals of The Administration and Law
2021, XXI, z. 4: s. 87-102
ISSN: 1644-9126
DOI: 10.5604/01.3001.0015.8303
<https://rocznikiadministracjiiprawa.publisherspanel.com>

Jan Kil*
Nr ORCID: 0000-0001-7026-1669

OGRANICZENIA TEMPORALNE INICJATYWY DOWODOWEJ STRON W POLSKIM PROCESIE KARNYM W ŚWIETLE SYSTEMU PREKLUZJI ORAZ SYSTEMU DYSKRECJONALNEJ WŁADZY SĘDZIEGO (CZĘŚĆ II)

TEMPORAL RESTRICTIONS ON THE PARTIES' EVIDENTIARY INITIATIVE IN THE POLISH CRIMINAL PROCESS IN THE LIGHT OF THE PRECLUSION SYSTEM AND THE SYSTEM OF JUDGE'S DISCRETIONARY POWERS (PART II)

Streszczenie: Artykuł poświęcono temporalnym ograniczeniom, odnoszącym się do wykonywania przez strony procesu karnego prawa do inicjatywy dowodowej. W drugiej części artykułu podjęto kontynuację rozważań poświęconych ewolucji regulacji karnoprocesowej, odnoszącej się do temporalnych ograniczeń inicjatywy dowodowej stron w procesie karnym, mającą miejsce pod rządami Kodeksu postępowania karnego z 1997 r., ze szczególnym uwzględnieniem zmian wprowadzonych do Kodeksu ustawą z dnia 19 lipca 2019 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2019 poz. 1694). W dalszej części opracowania skonfrontowano rozwiązania normatywne, statuujące czasową limitację aktywności dowodowej stron procesu karnego z modelowymi założeniami systemu prekluzji oraz dyskrecjonalnej władzy sędziego. Odrębne rozważania poświęcono także proponowanemu sposobowi wykładni przepisów, konstytuujących temporalne ograniczenia prawa stron do inicjatywy dowodowej w procesie karnym, jak również wykazano znaczenie rzeczonych przepisów dla możliwości skutecznej realizacji celów procesu karnego.

Słowa kluczowe: proces karny, inicjatywa dowodowa, strony procesu, prawda materialna, system prekluzji, system dyskrecjonalnej władzy sędziego, kontradiktoryjność

Summary: This article is devoted to temporal restrictions relating to the exercise by the parties to criminal proceedings of the right to evidentiary initiative. In the second part of the article, the considerations are continued on the criminal procedure evolution in respect of temporal limita-

* dr, profesor w Instytucie Nauk Prawnych Wyższej Szkoły Humanitas, adwokat. Źródła finansowania publikacji: Wyższa Szkoła Humanitas; e-mail: kil.jan1991@gmail.com

tions of the parties' evidentiary initiative in criminal proceedings, as provided for in the Code of Criminal Procedure of 1997, with special emphasis on the amendments introduced to the Code by the Act of 19 July 2019 amending the Act – Code of Criminal Procedure and certain other acts (Dz.U. 2019 poz. 1694). In the following part of the study, the normative solutions governing the temporal limitation of evidentiary activities of the parties to criminal proceedings are juxtaposed against the model assumptions of the preclusion system and the system of judge's discretionary powers. Separate considerations are also given to a proposed interpretation method of the provisions imposing temporal limitations to the parties' right to evidentiary initiative in criminal process, and significance is demonstrated of the said provisions for the possibility of effective achievement of the purposes of the criminal process.

Keywords: criminal process, evidentiary initiative, parties to the process, substantive truth, preclusion system, system of judge's discretionary powers, adversarial process

EWOLUCJA REGULACJI KARNOPROCESOWEJ W ZAKRESIE TEMPORALNYCH OGRANICZEŃ INICJATYWY DOWODOWEJ STRON – CIĄG DALSZY

Jak już zasygnalizowano w ramach pierwszej części niniejszego opracowania, istotne ograniczenia temporalne, odnoszące się do wykonywania prawa do inicjatywy dowodowej przez strony procesu karnego, zostały wprowadzone do Kodeksu postępowania karnego w drodze nowelizacji z 2019 r.¹ Mowa tu w szczególności o nowo dodanych punkcie 6 § 1 art. 170 kpk oraz art. 378a kpk.

Pierwszy ze wskazanych przepisów, tj. 6 § 1 art. 170 kpk, uzupełnił dotychczasowy katalog przesłanek negatywnej decyzji procesowej w przedmiocie wniosku dowodowego strony o nową przesłankę w postaci złożenia wniosku po zakreślonym przez organ procesowy terminie, o którym strona składająca wniosek została zawiadomiona. Nowo wprowadzona w punkcie 6 § 1 art. 170 kpk regulacja ma w zamyśle ustawodawcy, przeciwdziałać nieuzasadnionej obstrukcji procesowej podejmowanej przez strony, a tym samym zwiększać szybkość i efektywność prowadzonych postępowań. Jak wskazano bowiem w uzasadnieniu do ustawy nowelizującej, „obserwacja praktyki wymiaru sprawiedliwości dostarcza wielu przykładów, z których wynika, że strony niejednokrotnie bez związku z rzeczywistym realizowaniem swoich interesów procesowych składają wnioski dowodowe na tyle późno, że ich rozpoznanie, a tym bardziej ewentualne uwzględnienie, prowadzi do istotnego i nieuzasadnionego przedłużenia trwania postępowania. Tego typu postawa nie zawsze może się spotkać z reakcją w postaci zastosowania przepisu art. 170 § 1 pkt 5 kpk, ponieważ w wielu wypadkach trudno jest wykazać, że złożeniu wniosku dowodowego towarzyszy zamiar, i to manifestujący się w sposób oczywisty, przedłużenia postępowania”².

Literalne brzmienie art. 170 § 1 pkt 6 kpk jasno wskazuje, że termin, o którym mowa w omawianym przepisie, nie dotyczy terminów ustawowych do składania wniosków dowodowych (takich jak chociażby termin, o którym mowa w art. 338 § 1 kpk), a wyłącznie ter-

¹ Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2019, poz. 1694); dalej: nowelizacja z 2019 r.

² Uzasadnienie do ustawy nowelizującej, druk sejmowy nr 3251, s. 21.

minów zakreślonych przez organ procesowy (ustalanych przez ten organ)³. Stanowisko to jest zgodne z nakazem ścisłego interpretowania podstaw oddalenia wniosku dowodowego strony, a ponadto znajduje potwierdzenie w uzasadnieniu do ustawy nowelizującej⁴. Mając na względzie ogólne sformułowanie dyspozycji art. 170 § 1 pkt 6 kpk, nie powinno budzić wątpliwości, że instytucja ta może znaleźć zastosowanie we wszystkich trzech stadiach procesu karnego, tj. w postępowaniu przygotowawczym, postępowaniu jurysdykcyjnym oraz postępowaniu wykonawczym. Adresatami zastrzeżenia terminu dowodowego mogą być wszystkie strony procesowe występujące w wymienionych powyżej stadiach procesu karnego. Ustawodawca w art. 170 § 1 pkt 6 kpk nie zdecydował się na doprecyzowanie, jaki powinien być termin dowodowy zakreślony stronom przez organ procesowy. W konsekwencji należy zatem przyjąć, że termin ten powierzony został dyskrecjonalnej władzy organu procesowego. Na kanwie komentowanej regulacji w piśmiennictwie wyrażono zapatrywanie, że regulacja z art. 170 § 1 pkt 6 kpk wprowadza do procesu karnego prekluzję dowodową⁵.

Istotne ograniczenia temporalne w zakresie inicjatywy dowodowej strony biernej przewidział ustawodawca także na kanwie wprowadzonego nowelizacją z 2019 r. art. 378a kpk. Zgodnie z § 1 art. 378a kpk, jeżeli oskarżony lub obrońca nie stawiał się na rozprawę, będąc zawiadomiony o jej terminie, sąd, w szczególnie uzasadnionych wypadkach, może przeprowadzić postępowanie dowodowe podczas jego nieobecności, chociażby usprawiedliwić należycie niestawiennictwo, a w szczególności przesłuchać świadków, którzy stawili się na rozprawę, nawet jeżeli oskarżony nie złożył jeszcze wyjaśnień. Wprowadzenie art. 378a kpk, podobnie jak punktu 6 § 1 art. 170 kpk, motywowane było chęcią zwiększenia szybkości oraz sprawności prowadzonych postępowań karnych. Dał zresztą wyraz temu sam ustawodawca, wskazując w uzasadnieniu do nowelizacji z 2019 r.: „W praktyce orzeczniczej sądów bardzo istotnym czynnikiem wpływającym na przedłużanie się trwania postępowań jest konieczność odraczania i przerywania rozpraw w sytuacji usprawiedliwionej nieobecności oskarżonych i obrońców. Aktualnie zaistnienie tego typu sytuacji bezwzględnie powoduje zaniechanie prowadzenia czynności na rozprawie w danym terminie. Powoduje to, oprócz przewlekłości postępowania, duże koszty społeczne i finansowe, w szczególności polegające na konieczności ponownego stawienia się w innym terminie, nieraz kilkakrotnego, świadków i biegłych, którzy nie mogli być przesłuchani z uwagi na usprawiedliwioną nieobecność stron i ich pełnomocników. Oczywiście nie sposób uznawać każdego takiego niestawiennictwa za zamierzone i nacechowane złą wolą stron i ich pełnomocników, nie można także dopuścić do nieuzasadnionego naruszenia ich gwarancji procesowych. Ta oczywista konstatacja nie musi jednakże prowadzić do przyjęcia, że w żadnym wypadku nie jest możliwe dokonanie jakiegokolwiek czynności dowodowej”⁶.

³ J. Mierzwińska-Lorencka, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do nowelizacji 2019*, Warszawa 2020, s. 85; K.T. Boratyńska, P. Czarnecki, M. Królikowski, A. Lach, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. A. Sakowicz, Warszawa 2020, s. 525; P. Gnesikowski, [w:] *Kodeks postępowania karnego*, tom I: *Komentarz: art. 1-424*, red. D. Drajewicz, Warszawa 2020, s. 716.

⁴ Uzasadnienie do ustawy nowelizującej, druk sejmowy nr 3251, s. 22.

⁵ J. Zagrodnik i in., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz praktyczny do nowelizacji 2019*, Warszawa 2020, s. 77; K.T. Boratyńska, P. Czarnecki, M. Królikowski, A. Lach, [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, s. 524; D. Gruszecka, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2000, s. 380; M. Kurowski, [w:] *Kodeks postępowania karnego*, tom II: *Komentarz aktualizowany*, red. D. Świecki, Lex/el. 2020.

⁶ Uzasadnienie do nowelizacji z 2019 r., druk sejmowy nr 3251, s. 42.

Słusznie zatem podnosi się w piśmiennictwie, że istota nowej regulacji sprowadza się do znacznego przyspieszenia postępowania karnego, w szczególności poprzez eliminowanie sytuacji daremnego stawiennictwa osobowych źródeł dowodowych (świadców, biegłych). Trudno w kontekście powyższego zaprzeczyć, że są to raczej ważne, albowiem czas i prawo do godnego traktowania osób wezwanych na rozprawę mają istotne znaczenie dla zachowania szacunku dla prawa i wymiaru sprawiedliwości⁷. Na kanwie art. 378a kpk instrumentem, mającym na celu zachowanie praw strony biernej, w sytuacji przeprowadzenia postępowania dowodowego pomimo usprawiedliwionej nieobecności oskarżonego lub obrońcy, jest przewidziana w § 3 wskazanego przepisu możliwość złożenia przez oskarżonego lub obrońcę wniosku o uzupełniające przeprowadzenie dowodu przeprowadzonego podczas ich nieobecności. Zgodnie bowiem z § 3 art. 378a kpk, jeżeli sąd przeprowadził postępowanie dowodowe podczas nieobecności oskarżonego lub obrońcy w wypadku, o którym mowa w § 1, oskarżony lub obrońca może najpóźniej na kolejnym terminie rozprawy, o którym był należycie zawiadomiony przy jednoczesnym braku procesowych przeszkód do jego stawiennictwa, złożyć wniosek o uzupełniające przeprowadzenie dowodu przeprowadzonego podczas jego nieobecności. Prawo do złożenia wniosku nie przysługuje, jeżeli okaże się, że nieobecność oskarżonego lub obrońcy na terminie rozprawy, na którym przeprowadzono postępowanie dowodowe na podstawie § 1, była nieusprawiedliwiona. We wniosku o uzupełniające przeprowadzenie dowodu oskarżony lub obrońca ma obowiązek wykazać, że sposób przeprowadzenia dowodu podczas jego nieobecności naruszał gwarancje procesowe, w szczególności prawo do obrony (art. 378a § 5 kpk).

Z punktu widzenia prowadzonych w niniejszym opracowaniu rozważań kluczowe znaczenia ma § 4 art. 378a kpk, który stanowi, że w razie niezłożenia wniosku w terminie, o którym mowa w § 3 zdanie pierwsze, prawo do jego złożenia wygasa i w dalszym postępowaniu nie jest dopuszczalne podnoszenie zarzutu naruszenia gwarancji procesowych, w szczególności prawa do obrony, wskutek przeprowadzenia tego dowodu podczas nieobecności oskarżonego lub obrońcy. Mając na względzie, że uchybienie wyznaczonemu przez ustawodawcę w § 3 art. 378a kpk terminowi do złożenia wniosku o uzupełniające przeprowadzenie dowodu przeprowadzonego podczas nieobecności oskarżonego lub obrońcy wiąże się nie tylko z wygaśnięciem prawa do jego złożenia, ale również implikuje niemożność podnoszenia na dalszym etapie postępowania zarzutu naruszenia gwarancji procesowych, w szczególności prawa do obrony, wskutek przeprowadzenia tego dowodu podczas nieobecności oskarżonego lub obrońcy, w piśmiennictwie wyrażono zapatrywanie, że również i ten przepis ma charakter prekluzyjny⁸.

⁷ K. Wytrykowski, [w:] *Kodeks postępowania karnego*, tom I: *Komentarz: art. 1-424*, red. D. Drajewicz, Warszawa 2020, s. 1761.

⁸ M. Żbikowska, *Przeprowadzenie postępowania dowodowego podczas usprawiedliwionej nieobecności oskarżonego lub jego obrońcy na rozprawie*, „Przegląd Prawa i Administracji” 2020, t. 122, s. 353; P. Misztal, *Prowadzenie postępowania dowodowego na rozprawie w trybie art. 378a. Zagadnienia wybrane*, „Problemy Prawa Karnego” 2021, t. 5, s. 13, <https://doi.org/10.31261/PPK.2021.05.01>; C. Kulesza, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. K. Dudka, Warszawa 2020, s. 839; J. Zagrodnik, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2020, s. 1033; J. Mierzwińska-Lorencka, *Kodeks postępowania karnego...*, s. 156; Ł. Chmielniak i in., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz praktyczny do nowelizacji 2019*, red. J. Zagrodnik, Warszawa 2020, s. 149-150.

Uzupełniając powyższe rozważania poświęcone temporalnym ograniczeniom inicjatywy dowodowej stron, występującym w postępowaniu karnym *sensu largissimo*, należy również odnotować, projektowaną w chwili przygotowywania niniejszego opracowania, zmianę w postępowaniu mandatowym przewidzianym w Kodeksie postępowania w sprawach o wykroczenia⁹. Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (druk sejmowy 866) wprowadza obszerne zmiany, które modyfikują model postępowania mandatowego. Najważniejszą z proponowanych zmian jest uchylenie art. 97 § 2 kpsw, co implikować będzie wyeliminowanie możliwości odmowy przyjęcia mandatu. Zmiana ta koresponduje z nowo proponowanym brzmieniem art. 98 § 7 kpsw, zgodnie z którym grzywnę uznawać będzie się za nałożoną w chwili odbioru mandatu. W przypadku akceptacji mandatu sprawca będzie zobligowany uiścić grzywnę w terminie 7 dni od odebrania mandatu.

Odmienne będzie wyglądać sytuacja, gdy sprawca wykroczenia nie będzie akceptował grzywny nałożonej w drodze mandatu. Zgodnie z proponowanym art. 99a § 1 kpsw „Od nieprawomocnego mandatu karnego ukaranemu przysługuje, w terminie 7 dni od dnia nałożenia grzywny tym mandatem karnym, odwołanie do sądu rejonowego właściwego ze względu na miejsce popełnienia wykroczenia. Odwołanie wnosi się bezpośrednio do sądu. Przepis art. 429 Kodeksu postępowania karnego stosuje się odpowiednio”. W dalszej części rzeczonego przepisu ustawodawca przedstawia wymogi, jakie będzie musiało spełniać przedmiotowe odwołanie ukaranego. Z projektowanego art. 99a § 2 kpsw wynika, że ukarany mandatem powinien odpowiednio zakreślić zakres zaskarżenia, który może dotyczyć winy lub kary, a dodatkowo wskazać dowody służące poparciu swoich twierdzeń. Jednocześnie, zgodnie z projektowanym art. 99a § 5 kpsw, ukarany nie będzie mógł w postępowaniu sądowym powoływać innych dowodów niż wskazane w § 2 w zdaniu drugim, chyba że dowód nie był mu znany w chwili wniesienia odwołania. W sporządzonych opiniach do komentowanego projektu ustawy podniesiono, że projektowany art. 99a § 2 i 5 kpsw, wprowadza prekluzję dowodową dla ukaranego, co ma stanowić naruszenie gwarancji konstytucyjnych i konwencyjnych strony bierniej w postępowaniu w sprawach o wykroczenia¹⁰.

Konkludując przeprowadzone powyżej rozważania, należy stwierdzić, że analiza historycznego rozwoju polskiego ustawodawstwa karnoprosesowego jasno wskazuje, że przeszło ono znamiennej ewolucję w zakresie rozwiązań normatywnych limitujących aktywność dowodową stron procesu pod względem temporalnym. Ewolucja ta, co do zasady, wyrażała się w przejściu od modelu nielimitowanej temporalnie aktywności dowodowej stron – przyjmowanej w pełnym zakresie na gruncie kpk z 1969 r., jak również pierwotnej wersji kpk z 1997 r. – do modelu aktywności temporalnie limitowanej, występującego na gruncie obecnie obowiązującego stanu prawnego. Co więcej, mając na względzie obserwowany na przestrzeni ostatnich kilku lat trend legislacyjny, związany ze stałym uzupełnianiem ustawy karnoprosesowej o kolejne rozwiązania normatywne ograniczające prawo stron do inicjatywy dowodo-

⁹ Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (tekst jedn. Dz.U. z 2020 r., poz. 729).

¹⁰ Zob. Opinia Naczelnej Rady Adwokackiej do poselskiego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (druk sejmowy 866) z dnia 12 stycznia 2021, s. 9; Opinia Komisji Legislacyjnej Naczelnej Rady Adwokackiej do poselskiego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (druk sejmowy 866) z dnia 18 stycznia 2021, s. 7-8.

wej pod względem temporalnym, można odnieść wrażenie, że ustawodawca nie powiedział jeszcze w tym zakresie ostatniego słowa. Nie sposób bowiem pominąć okoliczności, że duża część rozwiązań normatywnych ograniczających pod względem temporalnym prawo stron do inicjatywy dowodowej została wprowadzona do prawa karnego procesowego na przestrzeni ostatnich kilku lat, a kolejne, znajdujące się aktualnie w fazie prac legislacyjnych projekty ustaw (takie jak chociażby omówiona propozycja nowelizacji Kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia), odnotowany trend wyraźnie kontynuują.

OCENA REGULACJI STATUJĄCYCH TEMPORALNE OGRANICZENIA INICJATYWY DOWODOWEJ STRON W PROCESIE KARNYM

W tym miejscu należy odpowiedzieć na pytanie, jak omówione w ramach niniejszego opracowania rozwiązania wpisują się w wyróżniane systemy temporalnych ograniczeń prawa stron do inicjatywy dowodowej, w szczególności, czy rozwiązania te, zgodnie z poglądami prezentowanymi w piśmiennictwie, w istocie wprowadzają do procedury karnej system prekluzji dowodowej, czy też może odpowiadają one raczej systemowi dyskrecjonalnej władzy sędziego. Mając na względzie przeprowadzone uprzednio rozważania, można przyjąć, że rozwiązania te winny być klasyfikowane jako przejawy systemu dyskrecjonalnej władzy sędziego, nie zaś systemu prekluzji dowodowej. Uzasadniając zaprezentowane stanowisko, należy zważyć co następuje.

Po pierwsze, wykluczenie dowodów zgłoszonych przez stronę w warunkach art. 170 § 1 pkt 5 i 6 kpk, art. 378a § 4 w zw. z § 3 kpk, czy też art. 427 § 3 w zw. z art. 452 § 2 pkt 2 kpk nie następuje z mocy prawa (co jest cechą dystynktywną systemu prekluzji), lecz na podstawie podejmowanej przez sąd decyzji procesowej w postaci postanowienia o oddaleniu wniosku dowodowego (co jest cechą dystynktywną systemu dyskrecjonalnej władzy sędziego). Powyższe wynika ze stanowczej dyspozycji art. 170 § 3 kpk, zgodnie z którym to przepisem oddalenie wniosku dowodowego następuje w formie postanowienia. Zarówno w piśmiennictwie, jak i orzecznictwie jasno wskazuje się na bezwzględnie wiążący charakter omawianego przepisu, implikujący konieczność wydania odpowiedniego postanowienia w zakresie każdego z dowodów zawnioskowanych przez strony, których sąd nie zamierza uwzględnić. Zgodnie z utrwaloną linią orzecniczą „zaniechanie wydania postanowienia o oddaleniu wniosku dowodowego stanowi zawsze rażące naruszenie art. 170 § 3 KPK, gdyż uniemożliwia poznanie stanowiska organu procesowego w tym zakresie. Właściwe procedowanie w kwestii wniosków dowodowych stron stanowi też bardzo ważny element materialnego prawa do obrony oraz gwarancji kontradyktoryjnej formy rzetelnego procesu”¹¹.

Należy podkreślić, że przepisy Kodeksu postępowania karnego nie przewidują oddalania wniosków dowodowych w sposób „dorozumiany” i nie bez istotnych powodów wprowadzają precyzyjny rygor procedowania w związku ze złożonym wnioskiem dowodowym. Oddalenie wniosku dowodowego następuje w formie postanowienia (art. 170 § 3 kpk), a orzeczenia tego nie można wydać w sposób dorozumiany¹². Ponadto postanowienie o oddaleniu wniosku

¹¹ Wyrok SN z dnia 11 stycznia 2012 r., III KK 182/11, LEX 1212344.

¹² Wyrok SN z dnia 22 października 2015 r., III KK 232/15, LEX 1818230.

dowodowego musi być obligatoryjnie uzasadnione¹³. Trafnie podnosi się, że sąd nie może dokonać ogólnikowego uzasadnienia, które nie będzie zawierało treści merytorycznej, lecz musi stworzyć uzasadnienie, które przekona wnioskodawcę, iż jego wniosek był nieprawidłowy. Nie stanowi przy tym prawidłowego uzasadnienia postanowienia o oddaleniu wniosku dowodowego powtórzenie słów ustawy, gdyż takie uzasadnienie odmowy przeprowadzenia dowodu jest wyłącznie powtórzeniem treści ustawy oraz nie odpowiada prawidłowo rozumianemu nakazowi uzasadnienia postanowienia i uniemożliwia sądowi odwoławczemu dokonanie kontroli prawidłowości sądu pierwszej instancji¹⁴.

W dalszej kolejności należy zauważyć, że art. 170 § 1 pkt 5 kpk w ogóle nie wprowadza żadnego terminu lub momentu procesowego, po upływie którego prawo do inicjatywy dowodowej stron byłoby wyłączone. W przepisie tym mowa jedynie o negatywnej ocenie danego wniosku dowodowego z punktu widzenia celu, jak i chwili jego złożenia przez stronę. Jednocześnie nie powinno budzić wątpliwości, że przesłanka „zmierzania w sposób oczywisty do przedłużenia postępowania” ma charakter klasycznie klauzulowy, pozostawiający tym samym sądowi szeroką swobodę oceny. Przewidziane w omawianym przepisie uprawnienie sądu pozwala na nieuwzględnienie wniosku dowodowego strony w sytuacji, gdy wniosek ten został przedstawiony z winy strony później, aniżeli to było w rzeczywistości możliwe, a jego uwzględnienie mogłoby doprowadzić do przedłużenia postępowania. Uprawnienie tego typu, jak już wskazano uprzednio, odpowiada systemowi dyskrecjonalnej władzy sędziego.

Analogicznie wygląda sytuacja w przypadku podstawy oddalenia wniosku dowodowego, o której mowa w punkcie 6 § 1 art. 170 kpk. Tutaj co prawda mamy wskazanie terminu, w jakim prawo do inicjatywy dowodowej może być wykonywane przez stronę, jednakże należy zauważyć, że decyzję odnośnie do tego, czy termin taki w ogóle określić, w jaki sposób go określić, jak również jaka będzie długość terminu, pozostawiono dyskrecjonalnej władzy sądu. Powyższe nie oznacza jednak, że termin ten może mieć charakter dowolny. Po pierwsze, za niedopuszczalne należy bowiem uznać wyznaczenie terminu w taki sposób, że jego dochowanie przez stronę już w momencie wydawania decyzji procesowej w tym względzie będzie jawiło się jako mało prawdopodobne czy wręcz niemożliwe. Po drugie, termin dowodowy wyznaczony stronie powinien być należycie skorelowany ze specyfiką prowadzonego postępowania. Mowa tu o takich elementach jak zawieszoność sprawy, rozumiana jako poziom jej skomplikowania pod względem faktycznym i prawnym, czy też obszerność zgromadzonego dotychczas w sprawie materiału dowodowego. Po trzecie, ustalając termin dowodowy dla strony, organ procesowy winien uwzględniać charakter dowodów, których powołanie strona sygnalizuje na danym etapie postępowania. Tytułem egzemplifikacji można w tym kontekście wskazać chociażby na dowód z prywatnej opinii biegłego, której sporządzenie w sprawie zawiłej z natury rzeczy będzie wymagało odpowiednio długiego czasu. Po czwarte, długość terminu dowodowego powinna być uzależniona od tego, czy został on określony stronie niebędącej reprezentowaną w procesie przez pełnomocnika lub obrońcę, czy też został on określony podmiotowi profesjonalnemu. W tym pierwszym przypadku termin powinien być odpowiednio dłuższy. Po piąte wresz-

¹³ Wyrok SN z dnia 9 lutego 2006 r., III KK 1/05, LEX 176048.

¹⁴ Wyrok SN z dnia 22 lutego 2011 r., V KK 303/10, LEX 785434; wyrok SN z dnia 21 listopada 2007 r., V KK 222/07, LEX 351203.

cie, termin raz wyznaczony przez sąd może być następnie przedłużany – czy to na skutek stosownego wniosku strony, czy też na skutek decyzji sądu podjętej *ex officio*.

Nieco odmiennie prezentuje się sytuacja w przypadku dyspozycji art. 427 § 3 kpk. Tutaj bowiem mamy do czynienia z jasno określonym momentem procesowym, do którego inicjatywa dowodowa może być przez strony realizowana (momentem tym jest zakończenie postępowania przed sądem I instancji), a po przekroczeniu którego w sposób zawiniony, strona traci, co do zasady, możliwość powoływania spóźnionych dowodów na dalszym etapie postępowania. W tym jednak przypadku należy zwrócić uwagę na dyspozycję art. 452 § 3 kpk, która pozwala, czy wręcz nakazuje, dopuszczenie i przeprowadzenie spóźnionego dowodu, jeżeli okoliczność, która ma być udowodniona, w granicach rozpoznania sprawy przez sąd odwoławczy, ma istotne znaczenie dla ustalenia, czy został popełniony czyn zabroniony, czy stanowi on przestępstwo i jakie, czy czyn zabroniony został popełniony w warunkach, o których mowa w art. 64 lub art. 65 Kodeksu karnego, lub czy zachodzą warunki do orzeczenia pobytu w zakładzie psychiatrycznym na podstawie art. 93g Kodeksu karnego. Z tych też względów, także i w tym przypadku, decyzja dotycząca uwzględnienia bądź też nieuwzględnienia danego wniosku dowodowego strony pozostawiona została dyskrecjonalnej władzy sądu.

Należy podkreślić, że wyjątek przewidziany w art. 452 § 3 kpk znajduje, na mocy art. 170 § 1a kpk, zastosowanie także w zakresie regulacji przewidzianej w art. 170 § 1 pkt 5 i 6 kpk. W kontekście powyższego warto również nadmienić, że zakres normowania przewidziany w art. 452 § 3 kpk oraz art. 170 § 1a kpk należy uznać za szeroki. Jak wynika z wykładni literalnej omawianych przepisów, oddalenie spóźnionego wniosku dowodowego na podstawie art. 170 § 1 pkt 5 lub 6 kpk, czy też art. 452 § 2 pkt 2 kpk jest niedopuszczalne, gdy okoliczności objęte tezą dowodową wniosku zmierzają do ustalenia: 1) czy czyn będący podstawą odpowiedzialności został popełniony; 2) czy z uwagi na przedmiotowe i podmiotowe znamiona stanowi on przestępstwo; 3) jakie przestępstwo stanowi czyn zabroniony (kwestia kwalifikacji prawnej czynu); 4) działania lub niedziałania przez oskarżonego w warunkach powrotu do przestępstwa (art. 64 kk); 5) czy oskarżony z przestępstwa uczynił sobie stałe źródło dochodu; 6) czy oskarżony działał w zorganizowanej grupie przestępczej albo związku mających na celu popełnienie przestępstwa; 7) czy istnieją lub nie istnieją ustawowe warunki do orzeczenia pobytu sprawcy w zakładzie psychiatrycznym (art. 93g kk). Ponadto na akceptację zasługuje wyrażany w literaturze przedmiotu pogląd, że ze względu na dyspozycję art. 170 § 1a kpk nie powinny podlegać oddaleniu również i takie wnioski dowodowe strony, które choć spóźnione: „1) wskazują na wyraźnie rysujące się alibi; 2) zmierzają do wyjaśnienia wątpliwości w zakresie ustaleń o charakterze materialnym, np. co do znamienia wieku pokrzywdzonego, daty czynu, ale jedynie gdy ma to znaczenie dla ustalenia ustawy obowiązującej – względniejszej, przedawnienia czy też ustalenia, że oskarżony miał w dacie czynu zamię indywidualizujące; 3) pozwalają na dokonanie ustalenia wartości mienia (w sytuacjach granicznych – występki czy odmienna kwalifikacja); 4) nie mogą zostać złożone przez stronę precyzyjnie z uwagi na niemożność sformułowania tezy dowodowej z uwagi na ograniczenia o charakterze prawnym, np. z uwagi na ochronę danych czy szeroko pojęte dokumenty klauzulowane”¹⁵.

¹⁵ M. Kurowski, [w:] *Kodeks postępowania...*, art. 170. Por. C. Kulesza, [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, s. 343.

Regulacją karnoprosesową najbardziej zbliżoną do systemu prekluzji jest, jak się wydaje, regulacja przewidziana w art. 378a § 3 kpk. W tym bowiem przypadku ustawodawca wprowadził jasno sprecyzowany moment procesowy, do którego strona może wystąpić z wnioskiem dowodowym o uzupełniające przeprowadzenie dowodu (momentem tym jest kolejny termin rozprawy), przesądził, że brak złożenia wniosku we wskazanym terminie powoduje, że prawo do jego powołania wygasa (§ 4 art. 378a kpk), jak również nie wprowadził w tym zakresie wyjątku, wzorowanego na regulacji z art. 170 § 1a kpk, czy też art. 452 § 3 kpk. W przypadku art. 378a kpk należy jednak zwrócić uwagę, że wniosek dowodowy strony, o którym mowa w § 3 komentowanego przepisu, dotyczy jedynie uzupełniającego, ponownego przeprowadzenia dowodu, który już raz został dopuszczony i przeprowadzony. Ograniczenia temporalne przewidziane w 378a § 3 kpk nie dotyczą zatem prawa do wykonywania inicjatywy dowodowej jako takiej – zmierzającej do wprowadzenia do procesu nowego materiału dowodowego – ale jedynie ponowienia uprzednio przeprowadzonych czynności dowodowych.

Pamiętając, że zarówno system prekluzji, jak i dyskrejonalnej władzy sędziego, w ujęciu przedmiotowym, dotyczą jedynie materiału procesowego, który do postępowania jest wprowadzany przez strony, a nie przez sąd z urzędu¹⁶, należy zauważyć, że temporalne ograniczenia prawa stron do inicjatywy dowodowej w procesie karnym łagodzi istotnie, niebudzący na gruncie procesu karnego ustawy obowiązek wyjaśnienia przez sąd, w sposób wszechstronny, wszystkich okoliczności faktycznych sprawy (art. 366 § 1 kpk). W tym miejscu należy stwierdzić, że żadne z rozwiązań przewidzianych odpowiednio w art. 170 § 1 pkt 5 i 6 kpk, art. 378a § 4 w zw. z § 3 kpk, czy też art. 427 § 3 w zw. z art. 452 § 2 pkt 2 kpk nie zmienia rozkładu ciężaru dowodu w procesie karnym, jak również nie prowadzi do zniesienia ani do ograniczenia prawnego obowiązku dowodzenia (*onus probandi*), spoczywającego na organach procesowych. W aktualnym stanie prawnym sąd w dalszym ciągu zobowiązany jest do przeprowadzenia z urzędu, w sposób wszechstronny i wyczerpujący, postępowania dowodowego, tak aby wyjaśnić wszystkie istotne okoliczności sprawy, poczynić prawidłowe ustalenia faktyczne, a następnie wydać na ich podstawie decyzję procesową realizującą zasadę prawdy materialnej. Oddalenie wniosku dowodowego na podstawie któregośkolwiek ze wskazanych powyżej przepisów nie prowadzi do zwolnienia organu procesowego ze wskazanych w zdaniu poprzedzającym obowiązków.

Niezależnie od powyższego należy w tym miejscu wyrazić zapatrywanie, że wprowadzenie do procesu karnego systemu prekluzji dowodowej w odniesieniu do strony biernej należałoby uznać za co najmniej wątpliwe z punktu widzenia zgodności takiej regulacji z Konstytucją RP, a w szczególności statuowanym w art. 42 ust. 2 ustawy zasadniczej prawem oskarżonego do obrony. Zgodnie bowiem z art. 42 ust. 2 Konstytucji RP każdy, przeciw komu prowadzone jest postępowanie karne, ma prawo do obrony we wszystkich stadiach postępowania. Może on w szczególności wybrać obrońcę lub na zasadach określonych w ustawie korzystać z obrońcy z urzędu. Jak wywodził TK w wyroku z 17 lutego 2004 r.¹⁷, konstytucyjne prawo do obrony należy rozumieć szeroko, jest

¹⁶ K. Weitz, *Między systemem dyskrejonalnej władzy sędziego a systemem prekluzji – ewolucja regulacji prawa polskiego*, [w:] *Ewolucja polskiego postępowania cywilnego wobec przemian politycznych, społecznych i gospodarczych*, red. H. Dolecki, K. Flaga-Gieruszyńska, Warszawa 2009, wersja elektroniczna: <http://zembrzuski.eu/wp-content/uploads/2020/03/K-Weitz-koncentracja.pdf> [dostęp: 12.02.2021], s. 6.

¹⁷ SK 39/02, LEX 84271.

ono bowiem nie tylko fundamentalną zasadą procesu karnego, ale też elementarnym standardem demokratycznego państwa prawnego. Prawo do obrony oznacza możliwość podejmowania wszelkich dopuszczalnych prawnie działań, które w ocenie strony biernej mogą korzystnie wpłynąć na jej sytuację procesową¹⁸. Trafnie podnosi się przy tym, że „Konstytucja gwarantuje prawo do obrony w sensie materialnym i formalnym. W tym pierwszym prawo do obrony oznacza możliwość korzystania z wszelkich środków nakierowanych na obronę dopuszczalnych prawnie w postępowaniu karnym. Obejmuje ono prawo do kształtowania i wpływania na prowadzone postępowanie dowodowe i dokonywane podczas tego postępowania czynności procesowe poprzez m.in. składanie wyjaśnień (lub ich odmowę), wgląd w akta, składanie wniosków dowodowych”¹⁹.

Na kanwie konstytucyjnego prawa do obrony w literaturze przedmiotu jasno wskazuje się, że rudymenarną jego składową jest m.in. prawo do inicjatywy dowodowej. W tym zakresie trafnie podnosi się w piśmiennictwie, że w świetle art. 42 ust. 2 Konstytucji RP „prawo do inicjatywy dowodowej to uprawnienie, zgodnie z którym strona może wystąpić do organu prowadzącego postępowanie z żądaniem przeprowadzenia wskazanego dowodu. Istota tego uprawnienia polega na możliwości wpływania na kierunek prowadzonego postępowania dowodowego, uzupełniania ustaleń organów procesowych. Organy prowadzące postępowanie, szczególnie na etapie postępowania przygotowawczego, mogą nie wiedzieć o pewnych okolicznościach. Inicjatywa dowodowa służy więc wszechstronnemu wyjaśnieniu sprawy”²⁰.

Przedstawione powyżej znaczenie aksjologiczne i pragmatyczne prawa strony biernej do inicjatywy dowodowej, jako emanacji prawa do obrony, wyklucza, jak się wydaje, konstytucyjną dopuszczalność oparcia procesu karnego na systemie „twardej” prekluzji dowodowej, który to system zakładałby, że po upływie określonego terminu lub momentu procesowego oskarżony (podejrzany) traciłby definitywnie możliwość przedstawiania dowodów na swoją korzyść, i że skutek ten następowałby *ex lege*. Uwagi te należy z pewnością odnieść do sytuacji procesowej strony biernej. Pojawia się natomiast w tym miejscu pytanie, czy system taki należałoby uznać za dopuszczalny w stosunku do strony czynnej procesu karnego (oskarżyciela publicznego, posiłkowego ubocznego, posiłkowego samoistnego, czy też prywatnego).

Wprowadzenie takiego systemu wyłącznie w zakresie odnoszącym się do strony czynnej można byłoby, jak się wydaje, uzasadniać odwołaniem do teorii procesu karnego jako systemu gwarancji procesowych oskarżonego, której twórcą był francuski teoretyk prawa M. Faustin-Helie. Koncepcja ta opiera się na przeciwstawieniu interesu prywatnego interesowi społecznemu. Zakłada ona, że interes jednostki jest odrębny od interesu państwa. W momencie popełnienia przestępstwa dochodzi do konfliktu między jednostką a społeczeństwem uosobionym przez państwo, które kieruje swoje imperium przeciw jednostce. Ze względu na ogromną dysproporcję siły wszechwładza państwa ograniczana jest poprzez regulacje proceduralne. W efekcie ujmuje się proces karny jako zbiór gwarancji praw oskarżonego, jako sposób ochrony praw jednostki w procesie²¹. W takim ujęciu, „ob-

¹⁸ P. Sarnecki, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, tom 2: *Art. 30-86*, red. L. Garlicki, M. Zubik, Warszawa 2016, s. 228.

¹⁹ B. Banaszak, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 278.

²⁰ P. Wiliński, P. Karlik, [w:] *Konstytucja RP*, tom I: *Komentarz: art. 1-86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 1057.

²¹ J. Skorupka, *Istota procesu karnego*, [w:] *System prawa karnego procesowego*, tom I: *Zagadnienia ogólne. Cz. 1*, red. P. Hofmański, Warszawa 2013, s. 142-143.

ciążenie” systemem prekluzji jedynie strony czynnej, przy jednoczesnym braku ograniczeń temporalnych dla inicjatywy dowodowej wykonywanej przez oskarżonego, można byłoby postrzegać jako kolejne rozwiązanie modelowe, stanowiące szczególnie przywilej karno-procesowy oskarżonego (*favor defensionis*). Z drugiej jednak strony, wprowadzenie rozważanego powyżej modelu, wyraźnie faworyzującego w zakresie ograniczeń temporalnych stronę bierną, mogłoby zostać uznane za naruszające zasadę równości broni, zwaną niekiedy zasadą równouprawnienia stron lub równości stron, która zakłada, że przeciwstawne strony mają mieć w postępowaniu karnym równe uprawnienia procesowe²². W kontekście powyższego warto podkreślić, że wymóg zachowania równości broni w procesie karnym jest silnie eksponowany na tle art. 6 EKPC²³. Ponadto wskazuje się, że zasada równości broni ma zakotwiczenie również w Konstytucji RP²⁴.

KONKLUZJE

Przeprowadzone w niniejszym opracowaniu rozważania prowadzą do konstatacji, że obowiązujące aktualnie temporalne ograniczenia w wykonywaniu prawa do inicjatywy dowodowej przez strony procesu należy postrzegać w kategorii rozwiązań normatywnych odpowiadających systemowi dyskrecjonalnej władzy sędziego, nie zaś systemowi prekluzji. Z tych też względów, jak się wydaje, należy uznać za aktualne, prezentowane konsekwentnie na przestrzeni lat zarówno w orzecznictwie, jak i literaturze przedmiotu stanowisko, zgodnie z którym w polskiej procedurze karnej nie istnieje termin prekluzyjny dla składania wniosków dowodowych²⁵. Z punktu widzenia aksjologii procesu karnego ograniczenia temporalne w wykonywaniu prawa do inicjatywy dowodowej należy uznać za korespondujące z zasadą koncentracji (skupienia) materiału dowodowego, rozumianą jako dyrektywa, zgodnie z którą „postępowanie karne powinno stanowić, pozbawiony zbędnych przerw i zahamowań, zwarty tok czynności i zdarzeń, prowadzących do wyczerpującego wyjaśnienia wszystkich okoliczności sprawy i skupienia wokół przedmiotu procesu pełnego materiału dowodowego, stwarzającego warunki prawidłowego urzeczywistnienia prawa karnego materialnego”²⁶. Poprzez zasadę koncentracji, ograniczenia te korespondują z kolei z zasadą szybkości postępowania.

Idea przyświecająca wprowadzeniu do Kodeksu postępowania karnego regulacji przewidujących temporalne ograniczenia dla realizowanej przez strony inicjatywy dowodowej, tak aby nie była ona wykorzystywana jedynie w celach obstrukcji procesu, czy też jego nieuzasadnionego przewleknięcia, sama w sobie zasługuje na aprobatę. Nie powinno bowiem budzić wątpliwości, że jedną z największych bolączek polskiego wymiaru sprawiedliwości

²² T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2014, s. 118.

²³ M. Wąsek-Wiaderek, [w:] *System prawa karnego procesowego*, tom I: *Zagadnienia ogólne*. Cz. 2, red. P. Hofmański, Warszawa 2013, s. 135.

²⁴ O czym świadczy chociażby orzecznictwo TK, wskazujące na zasadę równości broni jako determinantę wyznaczania obrońcy z urzędu w sprawach karnych – P. Wiliński, [w:] *System prawa karnego procesowego*, tom I: *Zagadnienia ogólne*. Cz. 1, red. P. Hofmański, Warszawa 2013, s. 778.

²⁵ M. Cieślak, *Zagadnienia dowodowe w procesie karnym*, Warszawa 1955, s. 344-358; wyrok SN z dnia 22 lipca 2004 r., V KK 54/04, LEX 109522; wyrok SN z dnia 9 grudnia 2003 r., III KK 133/03, LEX 83760; wyrok SN z dnia 17 października 2002 r., IV KK 237/02, LEX 56865.

²⁶ T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie...*, s. 159.

jest przewlekłość postępowań sądowych²⁷, co zresztą niejednokrotnie skutkowało procesami wytaczanymi przeciwko Polsce przed międzynarodowymi organami ochrony prawnej²⁸. Stan ten jawi się jako w najwyższym stopniu trudny do zaakceptowania. Nie ulega bowiem wątpliwości, że spóźniona sprawiedliwość, to żadna sprawiedliwość. W tym miejscu należy w pełni podzielić, wyrażany w orzecznictwie TK pogląd, zgodnie z którym szybkie uzyskanie rozstrzygnięcia sądowego leży nie tylko w bezpośrednim interesie jednostki, ale także w interesie publicznym. Wymiar sprawiedliwości nie może być bowiem sprawowany z opóźnieniami prowadzącymi do osłabienia skuteczności sądów oraz zaufania do nich, jak też do państwa w ogóle²⁹. Podobnie w piśmiennictwie wskazuje się, że szybkie wymierzenie sprawiedliwości wzbudza zaufanie do organów procesowych, umożliwia szybką reakcję na łamanie prawa oraz zaspokaja społeczne poczucie sprawiedliwości³⁰. Jak wskazywała w tym zakresie trafnie E. Siedlecka, „ludzie uważają, że sądownictwo w Polsce działa źle. Zaufanie do sądów jest niskie, jedno z najniższych w Unii Europejskiej (...). Największym – obiektywnie, ale też w odczuciu opinii publicznej – problemem sądownictwa w Polsce jest przewlekłość”³¹.

Z drugiej jednak strony, dokonując kolejnych zmian w przepisach, poszerzających ograniczenia temporalne w wykonywaniu inicjatywy dowodowej przez strony procesu, ustawodawca powinien być w najwyższym stopniu ostrożny. Należy bowiem pamiętać, że jak już wskazano uprzednio, prawo do inicjatywy dowodowej stanowi emanację upodmiotowienia stron w procesie, pozwalającą na urzeczywistnienie kontradiktoryjnego sposobu procedowania w sprawach karnych. Nadmierne zaostrzenie regulacji, dotyczącej czasowej limitacji aktywności dowodowej stron procesu, implikujące szeroki zakres dyskrecjonalnej władzy sądu w zakresie skupienia materiału dowodowego, może ponadto utrudnić, czy wręcz uniemożliwić realizację wszystkich celów procesu karnego, w tym zwłaszcza w istotny sposób ograniczyć możliwość dotarcia do prawdy materialnej, zgodnie z którą wszystkie wydawane w procesie karnym decyzje były oparte na ustaleniach faktycznych, zgodnych z rzeczywistym stanem rzeczy³². Jak bowiem podkreśla się w orzecznictwie, prawidłowość rozstrzygnięcia sprawy zależy od spełnienia przez sąd dwóch podstawowych obowiązków. Pierwszy z nich dotyczy postępowania dowodowego i sprowadza się do prawidłowego – zgodnego z przepisami – przeprowadzenia dowodów zawnioskowanych przez strony, jak

²⁷ Co było przedmiotem licznych wypowiedzi doktryny, por. przykładowo: D. Drajewicz, *Stwierdzenie przewlekłości postępowania a merytoryczna ocena prawidłowości czynności procesowych i zachowania strony reprezentowanej przez pełnomocnika – glosa – II S 31/16*, „Monitor Prawniczy” 2017, nr 7, s. 381 i n.; T. Grzeszak, *Przewlekłość postępowania a naruszenie praw osobistych. Zagadnienia prawne w praktyce SN*, „Monitor Prawniczy” 2016, nr 19, s. 1048 i n.; M. Śladkowski, *Skarga na przewlekłość postępowania sądowego w świetle orzecznictwa sądów polskich oraz Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, „Monitor Prawniczy” 2016, nr 2, s. 79 i n.; B. Janiszewska, *O przewlekłości postępowania. Zagadnienia prawne w praktyce SN*, „Monitor Prawniczy” 2016, nr 3, s. 160 i n.; P. Ostaszewski, E. Melaniuk, *Sprawy ze skargi na przewlekłość postępowania sądowego w 2018 r.*, „Prawo w Działaniu” 2020, nr 42, s. 136 i n.

²⁸ Zob. wyroki ETPC z dnia 21 września 2004 r., *Romanow przeciwko Polsce*, skarga nr 45299/99, Legalis 105439 i z dnia 14 czerwca 2005 r., *Krasuski przeciwko Polsce*, skarga nr 61444/00, Legalis 106076.

²⁹ Wyrok TK z dnia 26 lutego 2008 r., SK 89/06, Legalis 93712; wyrok TK z dnia 7 grudnia 2010 r., P 11/09, Legalis 266510; wyrok TK z dnia 18 października 2011 r., SK 39/09, Legalis 379745.

³⁰ A. Siemiaszko, *Dostęp do sądu a przewlekłość postępowania*, „Jurysta” 1999, nr 1, s. 5.

³¹ E. Siedlecka, *Sędziowie mówią*, Warszawa 2018, s. 56.

³² A. Murzynowski, *Istota i zasady procesu karnego*, Warszawa 1984, s. 108; S. Waltoś, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2009, s. 219; T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie Polskie postępowanie...*, s. 91; M. Rogalski, [w:] *Proces karny. Część ogólna*, red. G. Artymiak, M. Rogalski, Warszawa 2012, s. 43; K. Marszał, *Proces karny. Zagadnienia ogólne*, Katowice 2013, s. 104.

również przeprowadzenia z urzędu wszelkich dowodów potrzebnych do ustalenia okoliczności istotnych dla rozstrzygnięcia. Drugi ze wspomnianych obowiązków sprowadza się do prawidłowej oceny całokształtu okoliczności ujawnionych w toku rozprawy³³.

Warto nadmienić, że już w literaturze przedwojennej trafnie wskazywano, że najważniejszym wymogiem, jakiemu powinien sprostać każdy proces sądowy, jest słuszność wyroku, rozumiana jako oparcie orzeczenia na prawdziwych ustaleniach, po przeprowadzeniu samego procesu w rozsądnym czasie³⁴. Uwagi te wydają się być ponadczasowe, i jako takie przystające również do dzisiejszej rzeczywistości³⁵. Radykalne zawężenie czasowych granic, w ramach których strony postępowania będą mogły korzystać z przysługującego im prawa do inicjatywy dowodowej, może wysoce utrudnić osiągnięcie materialnej sprawiedliwości rozstrzygnięcia, wśród kryteriów której wymienia się w piśmiennictwie m.in.: kryterium trafnej represji karej³⁶, trafnej reakcji karnej (rozumianej odmiennej od kryterium trafnej represji)³⁷, prawidłowego zastosowania norm prawa karnego materialnego³⁸, ogólne kryterium sprawiedliwości materialnej³⁹ oraz kryterium przyjętych w społeczeństwie reguł wyrównawczych⁴⁰. W konsekwencji należy zatem w pełni podzielić pogląd wyrażony przez M. Cieślak, że w procesie karnym „należy postępować szybko, ale bez szkody dla celów procesu i dla zagwarantowanych interesów stron”⁴¹.

W kontekście powyższego warto pamiętać, że niezależnie od tego, czy mamy do czynienia z postępowaniem cywilnym, postępowaniem karnym, czy jakimkolwiek innym postępowaniem sądowym, celem procesu jest rozstrzygnięcie zawisłej przed sądem sprawy w oparciu o prawdziwe ustalenia faktyczne. Jak podnosi się w literaturze, pojęcie prawdy i pojęcie faktu wzajemnie się dookreślają⁴². Właściwości poznania sądowego mają zaś bezpośredni związek z prawdą ustalaną w drodze owego poznania⁴³. Podkreśla się przy tym, że prawda będąca przedmiotem poznania stanowi centralny i zasadniczy element procesu poznania będącego udziałem organów wymiaru sprawiedliwości⁴⁴. Słusznie zatem wywodzi K. Mincewicz, że trafność wydawanych przez sądy rozstrzygnięć uzależniona jest od prawdziwych ustaleń faktycznych dokonanych w oparciu o wiedzę, doświadczenie i umiejętne stosowanie przepisów przez skład orzekający⁴⁵.

³³ Zob. wyrok SN z dnia 7 czerwca 1974 r., V KRN 43/74, LEX 18877.

³⁴ Por. E. Waśkowski, *System procesu cywilnego*, Wilno 1932, s. 100-104.

³⁵ Z nowszej literatury zob.: T. Ereciński, K. Weitz, *Efektywność ochrony prawnej udzielanej przez sądy w Polsce*, „Przegląd Sądowy” 2005, nr 10, s. 17.

³⁶ M. Cieślak, *Nowe prawo karne procesowe Polski Ludowej (charakterystyka ogólna)*, „Palestra” 1970, nr 3, s. 26.

³⁷ J. Zagrodnik, *Model interakcji postępowania przygotowawczego oraz postępowania głównego w procesie karnym*, Warszawa 2013, s. 85 i n.

³⁸ E. Krzymuski, *Wykład procesu karnego: ze stanowiska nauki i prawa obowiązującego w b[ylej] dzielnicy austrjackiej oraz z uwzględnieniem ważniejszych różnic na innych ziemiach Polski*, Kraków 1922, s. 2-3; S. Waltoś, *Proces karny...*, s. 24.

³⁹ J. Skorupka, *O sprawiedliwości procesu karnego*, Warszawa 2013, s. 326 i n.

⁴⁰ P. Wiliński, *Sprawiedliwość proceduralna a proces karny*, [w:] *Rzetelny proces karny. Księga jubileuszowa Profesor Zofii Świdy*, red. J. Skorupka, Warszawa 2009, s. 81.

⁴¹ M. Cieślak, *Działa wybrane*, tom II: *Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne*, red. S. Waltoś przy współpr. M. Rusinka i S. Steinborna, Kraków 2011, s. 275.

⁴² Zob. L. Wittgenstein, *Dociekania filozoficzne*, Warszawa 2004, s. 79.

⁴³ Por. J. Kil, *Prawda w procesie karnym*, Warszawa 2015, s. 40 i n.

⁴⁴ Tak m.in.: M. Zieliński, *Poznanie sądowe a poznanie naukowe*, Poznań 1979, s. 19.

⁴⁵ K. Mincewicz, *Rola prawdy w wymierzaniu kary jako element procesu karnego*, „Prawo w Działaniu” 2020, nr 43, s. 211 i n.

Mając powyższe na względzie, należy w tym miejscu wyrazić zapatrywanie, że wszelkie regulacje procesowe, limitujące prawo stron do inicjatywy dowodowej ze względów temporalnych, powinny być stosowane w procesie karnym przez organy procesowe, w tym zwłaszcza przez sąd, z najwyższym umiarem i ostrożnością. Owo należyte stosowanie winno odbywać się każdorazowo w zgodzie z poszanowaniem słusznych interesów stron postępowania (zwłaszcza strony biernej), jak również w sposób korespondujący z naczelnymi zasadami procesowymi, takimi jak zasada kontradiktoryjności, zasada prawa do obrony, czy też zasada prawdy materialnej. Z całą stanowczością należy stwierdzić, że instytucje konstytuujące dyskrejonalną władzę sądu w zakresie gromadzenia materiału dowodowego nie powinny być przez sąd wykorzystywane w sposób bezrefleksyjny, przejawiający się w oddalaniu, niejako *a limine*, wszystkich wniosków dowodowych, które mogą zostać ocenione jako wnioski spóźnione. Stosowanie przepisów statuujących ograniczenia temporalne prawa stron do inicjatywy dowodowej powinno być stosowane na zasadach wyjątku, a nie reguły; wydane zaś w warunkach nadużycia regulacji wprowadzających temporalne ograniczenia w wykonywaniu przez strony prawa do inicjatywy dowodowej decyzje procesowe winny z kolei podlegać eliminacji w toku kontroli instancyjnej.

Bibliografia

Banaszak B., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2012.

Boratyńska K.T., Czarnecki P., Królikowski M., Lach A., [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. A. Sakowicz, Warszawa 2020.

Chmielniak Ł i in., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz praktyczny do nowelizacji 2019*, red. J. Zagrodnik, Warszawa 2020.

Cieślak M., *Zagadnienia dowodowe w procesie karnym*, Warszawa 1955.

Cieślak M., *Nowe prawo karne procesowe Polski Ludowej (charakterystyka ogólna)*, „Palestra” 1970, nr 3.

Cieślak M., *Działa wybrane*, tom II: *Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne*, red. S. Waltoś przy współpr. M. Rusinka i S. Steinborna, Kraków 2011.

Drajewicz D., *Stwierdzenie przewlekłości postępowania a merytoryczna ocena prawidłowości czynności procesowych i zachowania strony reprezentowanej przez pełnomocnika – glosa – II S 31/16*, „Monitor Prawniczy” 2017, nr 7.

Ereciński T., Weitz K., *Efektywność ochrony prawnej udzielanej przez sądy w Polsce*, „Przegląd Sądowy” 2005, nr 10.

Gnesikowski P., [w:] *Kodeks postępowania karnego*, tom I: *Komentarz: art. 1-424*, red. D. Drajewicz, Warszawa 2020.

Gruszecka D., [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2000.

Grzegorzczak T., Tylman J., *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2014.

Grzeszak T., *Przewlekłość postępowania a naruszenie praw osobistych. Zagadnienia prawne w praktyce SN*, „Monitor Prawniczy” 2016, nr 19.

- Janiszewska B., *O przewlekłości postępowania. Zagadnienia prawne w praktyce SN*, „Monitor Prawniczy” 2016, nr 3.
- Kil J., *Prawda w procesie karnym*, Warszawa 2015.
- Krzymuski E., *Wykład procesu karnego: ze stanowiska nauki i prawa obowiązującego w b[ylej] dzielnicy austriackiej oraz z uwzględnieniem ważniejszych różnic na innych ziemiach Polski*, Kraków 1922.
- Kulesza C., [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. K. Dudka, Warszawa 2020.
- Kurowski M., [w:] *Kodeks postępowania karnego, tom II: Komentarz aktualizowany*, red. D. Świecki, Lex/el. 2020.
- Marszał K., *Proces karny. Zagadnienia ogólne*, Katowice 2013.
- Mierzwińska-Lorencka J., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do nowelizacji 2019*, Warszawa 2020.
- Mincewicz K., *Rola prawdy w wymierzaniu kary jako element procesu karnego*, „Prawo w Działaniu” 2020, nr 43.
- Misztal P., *Prowadzenie postępowania dowodowego na rozprawie w trybie art. 378a. Zagadnienia wybrane*, „Problemy Prawa Karnego” 2021, t. 5.
- Murzynowski A., *Istota i zasady procesu karnego*, Warszawa 1984.
- Ostaszewski P., Melaniuk E., *Sprawy ze skargi na przewlekłość postępowania sądowego w 2018 r.*, „Prawo w Działaniu” 2020, nr 42.
- Rogalski M., [w:] *Proces karny. Część ogólna*, red. G. Artymiak, M. Rogalski, Warszawa 2012.
- Sarnecki P., [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, tom 2: Art. 30-86*, red. L. Garlicki, M. Zubik, Warszawa 2016.
- Siedlecka E., *Sędziowie mówią*, Warszawa 2018.
- Siemiaszko A., *Dostęp do sądu a przewlekłość postępowania*, „Jurysta” 1999, nr 1.
- Skorupka J., *Istota procesu karnego*, [w:] *System prawa karnego procesowego, tom I: Zagadnienia ogólne. Cz. 1*, red. P. Hofmański, Warszawa 2013.
- Skorupka J., *O sprawiedliwości procesu karnego*, Warszawa 2013.
- Śladkowski M., *Skarga na przewlekłość postępowania sądowego w świetle orzecznictwa sądów polskich oraz Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, „Monitor Prawniczy” 2016, nr 2.
- Waltoś S., *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2009.
- Waškowski E., *System procesu cywilnego*, Wilno 1932.
- Wąsek-Wiaderek M., [w:] *System prawa karnego procesowego, tom I: Zagadnienia ogólne, cz. 2*, red. P. Hofmański, Warszawa 2013.
- Weitz K., *Między systemem dyskrecjonalnej władzy sędziego a systemem prekluzji – ewolucja regulacji prawa polskiego*, [w:] *Ewolucja polskiego postępowania cywilnego wobec przemian politycznych, społecznych i gospodarczych*, red. H. Dolecki, K. Flaga-Gieruszyńska, Warszawa 2009.
- Wiliński P., *Sprawiedliwość proceduralna a proces karny*, [w:] *Rzetelny proces karny. Księga jubileuszowa Profesor Zofii Świdy*, red. J. Skorupka, Warszawa 2009.
- Wiliński P., [w:] *System prawa karnego procesowego, tom I: Zagadnienia ogólne. Cz. 1*, red. P. Hofmański, Warszawa 2013.

Wiliński P., Karlik P., [w:] *Konstytucja RP*, tom I: *Komentarz: art. 1-86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016.

Wittgenstein L., *Dociekania filozoficzne*, Warszawa 2004.

Wytrykowski K., [w:] *Kodeks postępowania karnego*, tom I: *Komentarz: art. 1-424*, red. D. Drajewicz, Warszawa 2020.

Zagrodnik J., *Model interakcji postępowania przygotowawczego oraz postępowania głównego w procesie karnym*, Warszawa 2013.

Zagrodnik J. i in., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz praktyczny do nowelizacji 2019*, Warszawa 2020.

Zagrodnik J., [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2020.

Zieliński M., *Poznanie sądowe a poznanie naukowe*, Poznań 1979.

Żbikowska M., *Przeprowadzenie postępowania dowodowego podczas usprawiedliwionej nieobecności oskarżonego lub jego obrońcy na rozprawie*, „Przegląd Prawa i Administracji” 2020, t. 122.